

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

6-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 6 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Umarov Sardor Yakubovich

QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYA IQTISODIYOTI RIVOJLANISHINING
ASOSIY JIHATLARI 12-16

Atamuratova Dilafroz Rashidovna

XORAZM XALQ SOVET RESPUBLIKASINING ILK MATBUOTI: “INQILOB QUYOSHI” 17-20

Mansurov Ulug‘Bek

XX ASRNING 20-50-YILLARIDA NAMANGAN SHAHRIDA SOG‘LIQNI
SAQLASH TIZIMIDAGI MUAMMOLAR 21-24

Umid Bekmuhammad, Sayyora Samandarova

XORAZMDAGI JADID MAKTABLARIGA OID TA‘LIM
TASHKILOTLARI VA JAMIYATLARI 25-31

Norov Shuhrat, Turatosheva Sadoqat

O‘ZBEKISTON YOSHLAR SIYOSATINING IJTIMOY, MADANIY VA TA‘LIMY
SOHALARDAGI FALSAFIY ASOSLARI VA UNING MA‘NAVYIY YETUK YOSHLARNI
SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI 32-38

Sultanov Samandar Mahmud o‘g‘li

QUYI AMUDARYO VA BUXORO-QORAKO‘L HUDUDI MANZILGOHLARINING
MODDIY ASHYOLARDA AKS ETISHI 39-42

Quranboyeva Sevinchoy

SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA XORAZM VILOYATI AHOLISINING UY-JOY
QURILISHIDA IJTIMOYIY HAYOTNING AKS ETISHI (1945-1985-YILLAR MISOLIDA) 43-46

Mamajanov Azizbek

SOVET HUKUMATI AGRAR SIYOSATINING O‘ZBEKISTON SSR IRRIGATSIYA
TIZIMIGA TA‘SIRI (1950-1990-YILLAR)..... 47-52

Baxritdinov Jasurbek

AKADEMIK ABDULAHAD MUHAMMADJONOVNING O‘ZBEKISTONDA TARIX VA
ARXELOGIYA FANLARI RIVOJIGA QO‘SHGAN HISSASI 53-57

Aliqulov Ramazon

TOSHKENT VA FARG‘ONA VODIYSIDAGI DEHQON, CHORVADOR VA HUNARMAND
AHOLINING MADANIY, IJTIMOYIY, SIYOSIY, IQTISODIY ALOQALARNING
O‘ZBEK XALQINING ETNOGENEZIDAGI O‘RNI (QANG‘LI QABILASI MISOLIDA) 58-66

Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o‘g‘li

1946–1990-YILLARDA QO‘QON SANOATINING TRANSFORMATSIYASI 67-74

Tashqo‘lova Dilnoza Turaboy qizi

YANGI O‘ZBEKISTON VA XITOIY XALQ RESPUBLIKALARI IQTISODIY
HAMKORLIGIDA “BIR MAKON-BIR YO‘L” TASHABBUSINING AHAMIYATI 75-78

Jabborov Qaxramon Jaxongir o‘g‘li

JULIYA KOHENNING XVIII-XX ASRLARDA SEFARD YAHUDIYLARINING IJTIMOYIY
HOLATIGA OID TADQIQOTLARI TAHLILI 79-83

<i>Dilfuza Muxammadinova Nasretdinova</i> TA'LIMNING TARAQQIYOT YO'LI	84-89
--	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Ollanazarov Bekmurod</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION FAOLLIKNI BOSHQARISH: NAZARIYA, AMALIYOT VA XORIJIY TAJRIBA	90-100
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI	101-107
<i>Tangirkulov Bekzod</i> TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY RESURSLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	108-115
<i>Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li</i> TRANSPORT TIZIMINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH KO'RSATKICHLARI TIZIMI	116-125
<i>Ergashev Uyg'un Jabborovich</i> KAMERAL SOLIQ TEKSHIRUVI UCHUN ELEKTRON MANBASINING SHAKLLANISHI, SOLIQ TIZIMIDAGI QO'LLANILAYOTGAN DASTURIY MAHSULOTLARNING AHAMIYATI	126-131

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Nosirxo'jayeva Gulnora</i> AXBOROT VA "OMMAVIY MADANIYAT" XURUJINING DOLZARB MUAMMOLARI	132-136
<i>Panjiyev Suhrob</i> HAQIQATNING KOGERENTLIK XUSUSIYATLARINING YANGILANISHI	137-143
<i>Gadoeva Lobar</i> IJTIMOIY-FALSAFIY TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA SOG'LOM TURMUSH TARZI .	144-148
<i>Djurayeva Nigora</i> SYSTEMIC ANALYSIS OF THE FORMATION OF COGNITIVE ASPECTS OF CONSCIOUSNESS OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA	149-158
<i>Юлдашев Фаррух Абдурахманович</i> ПОНЯТИЕ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА И ЕГО СТЕПЕНИ ИССЛЕДОВАНИЯ	159-167
<i>Mengliqulov Umid Mamadiyevich</i> MILLIY IDENTIFIKATSIYA MASALASINING TARIXIY-DINAMIK VA ZAMONAVIY KONTEKSTDA TAHLILI	168-173
<i>To'xtarov Ismatulla Murodovich, Ergashev Ulug'bek Adxamovich</i> MAG'RIBNI MAFTUN AYLAGAN MUTAFAKKIR	174-178
<i>Toirov Ilhom</i> IJTIMOIY-MADANIY TARAQQIYOT: SIVILIZATSION ASOSLAR VA YO'NALISHLAR	179-183
<i>Farxodjonova Nodira, Ergashev Ibodulla</i> GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI SAQLASH VA JAMIYAT BARQARORLIGI: JADIDLAR MEROSIGA IJTIMOIY-FALSAFIY NAZAR	184-188

<i>Ergashev Ozodbek Baxodurovich</i> YUNON MANTIQ ILMINING ARAB TILIGA TARJIMA QILINISHI VA ISLOM FALSAFASIGA KIRIB KELISHI	189-194
<i>Fayziyev Xurshid</i> VOLTER VA BAG'RIKENGLIK GENEZISI	195-199
<i>Sattorova Shalola</i> MIRZO ABDULQODIR BEDILNING ASOSIY FALSAFIY G'OYALARI	200-203
<i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i> TADBIRKOR VAZIFALARI VA SHAXSIY SIFATLARI	204-207
<i>Sadullayev Sardor Saydiganiyevich</i> INSON VA SAN'ATNING ARTUR SHOPENGAUER TA'LIMOTIDA ESTETIK TAFAKKUR PRIZMASIDA TAHLILI	208-215
<i>Vaxobova Dilfuza Roziqovna</i> ABU ABDULLOH RUDAKIY ADABIY-FALSAFIY MEROSINI O'RGANISHGA SINERGETIK USULDA YONDASHUV	216-219
<i>Yuldashxodjaev Haydar Hashimxanovich</i> MUSOXONXOJA DAHBIDIY ASARLARIDA USTOZNING SHOGIRDNI TANLASH VA UNI TARBIYALASHDAGI FALSAFIY G'OYALARI	220-224
<i>Umurzaqov Axmadjon Maxamadovich</i> INSON E'TIQODIDAGI O'ZGARISHLARNING METODOLOGIK ASOSLARI	225-231
<i>Teshayeva Gulchehra Murodovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXSNING RAQAMLI JAMIYATGA TRANSFORMATSIYALASHUVI	232-237
<i>Yusupova Ranaxon</i> IJTIMOIY MUHIT TEXNOGEN SIVILIZATSIYA VA AHLOQ MASALALARI	238-241
<i>Sharipov Abdukhakimjon Ziyotdinovich</i> SHARQ VA G'ARB TAFAKKURIDA FAROVON HAYOT TUSHUNCHASINING FALSAFIY TAHLILI	242-246
<i>Sultonova Shaxnoza</i> MUNAVVAR QORI MA'RIFIY-AXLOQIY QARASHLARINING FALSAFIY AHAMIYATI	247-251
<i>Dusmanov Sherzod Abduvaliyevich</i> JINOYATCHILIK – YOSHLAR AXLOQIY-MA'NAVIY BUZILISHLARINING MANBAI VA HOSILASI SIFATIDA	252-256
<i>Rajabboy Hasanov</i> FAROVON HAYOT MEZONI VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIGA TA'SIRINING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	257-261
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Boynazarov Zokir</i> TARIXIY YOZMA MANBALARDA SOMATIZMLAR VA INSON MANZARASI	262-274
<i>Yeshboyeva Matluba</i> MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARI TARJIMALARIDA IBORALARNING BERILISHI ("KO'HNA QUDUQ" DOSTONI MISOLIDA)	275-279

<i>Azizaxon Rasulova</i> SINTAKTIK MAYDON KONSEPSIYASI VA UNING LINGVISTIK TALQINI	280-284
<i>Mamadkulova Kamila Abdukhaliqovna</i> THE IMAGE OF A LITERARY HERO OF THE "LOST GENERATION" IN THE WORK OF E.M. REMARQUE	285-290
<i>Naimova Parvina Rustamovna</i> ITALYAN VA O'ZBEK MULOQOT MATNI JARAYONIDA MULOQOTNING O'RNI VA AHAMIYATI. ITALYAN TILI VA O'ZBEK TILI VERBAL MULOQOT MATNIDA O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	291-296
<i>Жабборовва Муслима Тохировна</i> ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	297-301
<i>Xudoyberdiyeva Oyjamol, Jo'rayeva Komila</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QADRIYATLAR IFODASI VA ULARNING TARJIMA MUAMMOLARI	302-306
<i>Ostonova Ramziya</i> LEXIC-SEMANTIC FIELD OF CONSTRUCTION TERMINOLOGY	307-311
<i>Qarshiyeva Tamara, Nabiyeva Sharifa, Samadova Charos va G'aniyeva Inobat</i> AMERIKA VA O'ZBEK ADABIYOTI MISOLIDA «UYG'ONISH VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH» TAMOIYILLARINING QIYOSIY TAHLILI	312-316
<i>Sumbul Muxammedova</i> XORAZM DOSTONLARIDAGI AYRIM HIKMATLI JUMLALARNING SODDA GAP TAHLILI BO'YICHA IZOHI	317-322
<i>Abduqodirova Zebo Qodirovna</i> XXI ASR TILSHUNOSLIGIDA YANGI YO'NALISH SIFATIDA EKOLINGVISTIKA	323-331
<i>Murtozayeva Zarina Muxtor qizi</i> BADIY ADABIYOTLARDA KONSEPT VA KONSEPTASFERA FAOLLASHUVINING NAZARIY ASOSLARI	332-335
<i>Abiyatova Muslima Maratovna, Abdirasulov Bahodir</i> AUDIOVISUAL TRANSLATION: SUBTITLING AND DUBBING CHALLENGES	336-343
<i>Kayimova Mohinur Salokhiddin kizi, Bakiyev Faxriddin</i> COMPLEXITY OF CULTURE-SPECIFIC UNITS AND SEMANTIC AMBIGUITIES IN TRANSLATION	344-350
<i>Rasulova Nigora Kurbonovna</i> MASHRAB IJODIDA MULAMMA' ASARLAR TADQIQI	351-356

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Djumaniyozova Dilfuza, Matnazarova Muhayyo</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARINI HAL QILISHDA YURIDIK KLINIKANING AHAMIYATI	357-362
<i>Mirzaraximov Baxtiyor, Shokirov Boburjon</i> KIBERHUJUMLAR NATIJASIDA SHAXSIY VA DAVLAT SIRLARIGA XAVF SOLISH	363-367

<i>Baymurotov G'ayrat Panjiyevich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUNCHILIK TASHABBUSI HUQUQINI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI	368-376
<i>Esanova Shaxnoza</i> JINOYATGA TAYYORGARLIK KO'RISH VA SUIQASD QILGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKKA OID RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	377-383
<i>Abduvaliyev Murodillo</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QONUN BO'YICHA MEROS HUQUQINI TARTIBGA SOLISHNING XUSUSIYATLARI	384-388
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> TASVIRGA BO'LGAN HUQUQ: ANGLIYA VA NYU-YORK QONUNCHILIGI QIYOSIY TAHLILI	389-395
<i>Ismaylov Raxat</i> HUQUQNI SHARHLASH JARAYONINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI	396-402
<i>Nabiyev Muhridin</i> INSON HUQUQLARI BO'YICHA MILLIY INSTITUTLAR FAOLIYATINING HUQUQIY ASOSLARI	403-406
<i>Kabulov Xojabay, Dauletbaeva Aynur</i> SHAXS SHA'NI VA QADR-QIMMATINING HUQUQIY HIMOYASI VA UNI BUZGANLIK UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK ASOSLARI	407-412
<i>Utebaev Salamat, Kalbaeva Eldora</i> VOYAGA YETMAGAN YOKI MEHNATGA LAYOQATSIZ SHAXSLAR MODDIY TA'MINOTINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK	413-418
<i>Begatov Jasurbek Numonjanovich</i> MEHNATGA OID MUNOSABATLARDI KAMSITISH UCHUN HUQUQIY JAVOBGARLIK MASALALARI	419-432
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	433-441
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Gayupova Saodat Xamidovna</i> INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA ZAMONAVIY TALABA SHAXSINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	442-446
<i>Akimova Jumaxan, Isakova Malika</i> FIZIKA VA ASTRONOMIYANI O'QITISHDA STEAM TA'LIM TIZIMINING AHAMIYATI ...	447-452
<i>Абдуллаева Мавжуда Эргашевна</i> СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ПРОФИЛАКТИКЕ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ДЕТСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ: МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ПРОГНОСТИЧЕСКИХ КАРТ	453-460
<i>Mirkasimova Zilola Alisherovna</i> MULTIMEDIA – MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BILINGVAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	461-464

<i>Xidirova Durдона Muxtorovna</i> SINERGETIK TA'LIM VA O'QUVCHI-QIZLARNI IJTIMOIIY-MADANIY MUNOSABATLARGA TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	465-469
<i>Yazdonov Ulug'bek, Rashidova Madina</i> YOSHLARDA KASBIY BILIM VA KO'NIKMANI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIIY KONSEPSIYALARDA ILGARI SURILAYOTGAN TA'LIMOTLAR	470-479
<i>Elmuratova Zamira</i> INTERACTIVE METHOD IN TEACHING ENGLISH	480-484
<i>Karimova Nilufar Ummatqul qizi</i> SOFT SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES: BASES OF IMPROVEMENT OF STUDENTS' INTERPERSONAL AND COGNITIVE SKILLS	485-490
<i>Adilov Shodiyor</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA DIZAYN FANLARINI INTEGRATSIYALASHDA "G'OYALARNING LOYIHALA" USULI	491-496
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> ПОНЯТИЕ «ДУХОВНЫЙ ГУМАНИЗМ» КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩЕЕ КАЧЕСТВО ГУМАННОГО ПЕДАГОГА	497-500
<i>Abdurazzaxov Abdurasul</i> SPORT-SOQ'LOMLASHTIRISH TURIZMI ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	501-506
<i>Ergashev Tolif</i> O'QUVCHILARNING KARTOGRAFIK BILIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA MATEMATIKA VA GEOGRAFIYA FANLARI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH	507-515
<i>Gaziev Baxromjon</i> CHAVANDOZLARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	516-523
<i>Madaminova Mavjuda Erkinovna</i> TALABALARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	524-529
<i>Kamalova Dilnavoz, Sattorova Aziza</i> FIZIKAVIIY MAYATNIK ORQALI OG'IRLIK KUCHI TEZLANISHINI ANIQLASHDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	530-535
<i>Sobirova Saida Otabekovna</i> KASBGA YO'NALTIRISHNING ZAMONAVIIY MODELLARI	536-542
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Sotiboldiyev Amiriddin, Abdumutalibov Oyatillo</i> MUHANDISLIK GRAFIKASI VA TASVIRIIY SAN'AT, ARXITEKTURA VA DIZAYN (TEXNIK VA SAN'AT) FANLARINI O'ZARO INTEGRATSIYALASH	543-546

Received: 16 May 2025
Accepted: 1 June 2025
Published: 15 June 2025

Article / Original Paper

ISSUES RELATED TO THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL, TECHNICAL AND TACTICAL ACTIONS OF RIDERS

Gaziev Bakhromjon Valievich

Independent applicant of the Uzbek State University of Physical Culture and Sports

Abstract. In this article, suggestions and recommendations have been developed aimed at developing the technical and tactical actions of riders through a scientific approach to the process of organizing their physical training.

Keywords: equestrian sport, rider, movement, technical and tactical, physical training, special physical training.

CHAVANDOZLARNING JISMONIY VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Gaziev Baxromjon Valievich

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: baxrom.gaziyev07@mail.ru

Annotatsiya Mazkur maqolada chavandozlarning jismoniy tayyorgarligini tashkil qilish jarayoniga ilmiy yondashish orqali texnik-taktik harakatlarini rivojlantirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ot sporti, chavandoz, harakat, texnik-taktik, jismoniy tayyorgarlik, maxsus jismoniy tayyorgarlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I6Y2025N82>

Kirish. Ot sporti-bu turli xil minish usullari, musobaqalar turlari, sport o'yinlari va ot minish va otlarni o'z ichiga olgan mashqlarni anglatadigan umumlashtiruvchi tushuncha. Ushbu sport turi jismoniy tarbiya tizimida alohida o'rin tutadi. Bu epchillik va sabr-toqatni, qat'iyatlilik va topqirlikni, qat'iyatlilikni rivojlantiradi, bu yesa har tomonlama jismoniy tayyorgarlikning yuqori darajasiga va ishtirokchilarda irodali fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Ot sporti sportchisi uni boshqa sport turlari vakillaridan tubdan ajratib turadigan jismoniy yemas, balki psixologik va ma'naviy xususiyatlarga ega bo'lishi kerak. Ot sporti-bu hayvon odam bilan teng ravishda bajaradigan yagona Olimpiya sport turi, shuning uchun ularning birgalikdagi ishi baholanadi. Ot sportida muhim farq hayvonlarning musobaqalarda, ya'ni otlarning musobaqalarda teng huquqli ishtirokchilar sifatida ishtirok yetishidir va natija ularning o'zaro ta'siriga va ikkalasining tayyorgarlik darajasiga bog'liq. Bundan kelib chiqadiki, sport juftligini tayyorlash sportchi chavandoz va uning otining funksional va jismoniy imkoniyatlarini shakllantirishni o'z ichiga olishi kerak.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Har qanday mashg'ulot jarayoni singari, ot sportchilarini tayyorlash ham uzoq muddatli va murakkab ishdir [1]. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, 8-10 yillik mashg'ulotlardan so'ng sport ustalari va ustalariga nomzodlar darajasidagi birinchi muhim natijalar sportchining 19 yoshdan 22 yoshgacha boshlanadi. Shu

bilan birga, hayvonlarga alohida, hurmatli munosabatda bo'lgan, mehnatsevar va shu bilan birga raqobatbardosh mashg'ulotlar uchun ko'p qirrali jismoniy tayyorgarlikka ega sportchilar ayniqsa yuqori natijalarni ko'rsatayotgani qayd etilgan [2]. Ushbu sport turining uzoq muddatli va samarali amaliyoti uchun muhim nuqta-bu dastlabki tayyorgarlik bosqichi. Ushbu bosqichda sportchining kelajakdagi mahoratining poydevori qo'yiladi. Yetarli miqdordagi turli xil ot sporti dasturlari allaqachon ishlab chiqilgan, ammo ularning har biri, qoida tariqasida, ma'lum bir ot sporti klubi uchun mo'ljallangan bo'ladi, garchi ular umumiy xususiyatlardan xoli bo'lmaydi [3].

O'quv yili boshlang'ich o'quv guruhlariga uchun davrlarga bo'linmaydi. Tayyorgarlik davri uzoq Sharq mintaqasining iqlimiy xususiyatlarini (kuz-qish va bahor) hisobga olgan holda ikki bosqichda o'tkazilishi rejalashtirilgan. Bu yerda quyidagilar birinchi o'rinda turadi:

- umumiy jismoniy tayyorgarlikni yaxshilash; – asosiy vosita sifatlarini yaxshilash;
- immunitetni mustahkamlash va organizmning turli virusli va yuqumli kasalliklarga chidamliligini oshirish;
- chavandozlar va otlar uchun maxsus tayyorgarlik elementlari va mashqlarini o'rganish;
- turli mashg'ulotlar va raqobatbardosh mashqlarni bajarishda qo'nish mahoratini mustahkamlash va ot boshqaruvini takomillashtirish [4].

Mashg'ulotning ushbu bosqichida mashg'ulot jarayonining hissiy tarkibiy qismiga, shuningdek, umumiy ish faoliyatini yaxshilash va yaxshilashga, shu bilan birga sportchi va otni tiklashga alohida e'tibor beriladi. Shuningdek, dastlabki bosqichda yosh chavandozlarga murakkab texnik elementlarni o'rgatishning hojati yo'q, ham sportga qiziqish ko'rsatish, ham otga ijobiy munosabatni shakllantirish birinchi o'rinda turadi [5]. Ot sportchilarini tayyorlashni tezlashtirishga urinishlardan qochishga, ortiqcha raqobatbardosh yuklardan foydalanishga yo'l qo'ymaslik kerak, bu albatta sportchilarning tayyorgarlik darajasiga mos bo'lishni taqozo etadi. Bundan tashqari, raqobatbardosh yuklar olingan ko'nikmalarni mustahkamlash uchun mo'ljallangan. Ikkinchi bosqich-bu ko'proq ixtisoslashgan jarayon bo'lib, murabbiylarning e'tibori sportchi va otning asosiy motorli ko'nikmalarini shakllantirish va takomillashtirishga qaratiladi. Asosiy e'tibor arenada minishning asosiy elementlarini bajarish, otni boshqarish, ayniqsa turli to'siqlarni yengib o'tishda texnikasiga qaratiladi [6].

Yuklarning tabiati va intensivligi o'zgarib bormoqda, jalb qilinganlarning jismoniy tayyorgarligini yaxshilash uchun nazorat va sinov mashg'ulotlari o'tkazilmoqda. O'quv mashg'ulotlarining hal qiluvchi vazifasi o'quv yuklamalarini va talabalarning raqobatbardosh faoliyatga tayyorligini oshirishdir. Taktik va texnik xatolarni aniqlash va bartaraf yetish, chavandozning psixologik tayyorgarligini va maxsus chidamlilik darajasini aniqlash. Dunyoda 300 ga yaqin ot zotlari mavjud [7]. Shakllar, ranglar va tashqi ko'rinishning xilma-xilligi. Har bir zotning o'ziga xos xususiyatlari bor. Xuddi odamlar singari, otlar ham individual xarakter xususiyatlariga va temperamentga ega, bu mashg'ulot jarayonini rejalashtirishda hisobga olinadi. Chavandozning temperamenti otga mos kelishi kerak, xuddi ot chavandozga mos kelishi kerak [8]. Ma'lumki, yaxshi o'qituvchi va yordamchisiz har qanday fan yoki sportni tushunish juda qiyin, ba'zan esa imkonsizdir. Murabbiy sport cho'qqilariga olib kelishi mumkin, ammo zarur tajriba yetishmasligi sababli buni amalga oshirishga imkon bermaydi. Ot sporti sportlari bundan mustasno emas. Ot sportining o'ziga xos xususiyati shundaki, jamoada nafaqat murabbiy va sportchi, balki murabbiy, sportchi va ot ham ishlaydi [9]. Ajam chavandoz uchun ot murabbiydan kam yordamchi va o'qituvchi emas hisoblanadi.

Dastlabki mashg'ulotlar bosqichida o'z tajribasini yosh chavandoz bilan bepul baham ko'radigan va birinchi xato va muvaffaqiyatsizliklarni kechiradigan to'rt oyoqli o'qituvchisiz qilolmaysiz. Ajam sportchi hayotida birinchi marta ot sportidan va umuman otlardan qo'rqitmaydigan otda o'tirishi juda muhimdir. Shuning uchun, yangi boshlanuvchilar bilan mashg'ulotlarni boshlash uchun, birinchi navbatda, buning uchun "to'g'ri" va mos otlar mavjudligiga ishonch hosil qilishingiz kerak. Qoida tariqasida, ushbu maqsadlar uchun 8-15 yoshdagilar mos keladi, shu vaqtgacha ular sportda ma'lum natijalarga erishdilar va o'zlarini yeng yaxshi ekanliklarini isbotlab kelmoqda. Bu hayvonlar xotirjam, o'ziga ishongan va odamlarga do'stona munosabatda bo'lishadi, ular chavandozning ot sportidagi birinchi qadamlariga sabr-toqat bilan bardosh berishadi [10]. O'quv oti qo'rqqoq bo'lmasligi kerak, u odamning xabarlarini va istaklariga aniq javob berishi kerak. Xuddi ot kabi, yangi boshlovchi chavandoz ham, o'z navbatida, ot bilan muloqot qilish va birgalikdagi faoliyatga tayyor bo'lishi kerak, hayvon bilan birga ishlashdan qo'rqmasligi kerak. Murabbiyning vazifasi-yangi boshlanuvchilarga o'q-dorilarning tarkibiy qismlari va ulardan ot minishda foydalanish haqida ko'rsatish va aytib berish kerak bo'ladi.

Muhokama va natijalar. Otlar bilan ishlashda xavfsizlik talablariga, shuningdek, otxona va ot minishda xavfsizlik talablariga e'tibor qaratish lozim, bu istalmagan jarohatlardan qochadi. Istalgan yuqori natijalarga erishishda o'quv jarayonining muhim qismi mustaqillikni rivojlantirishga yordam beradigan nazariy bilimlarni egallash, mashg'ulotlar va musobaqalarga ijodiy yondashish, sportning ijtimoiy ahamiyatini baholashga yordam beradi, shu bilan birga murabbiy bilan ham, uning to'rt oyoqli sherigi bilan ham yaxshi munosabatlarni shakllantiradi. Dasturning nazariy qismida talabalar jismoniy tarbiya va sport tarixi va tashkil yetilishi, sport mashg'ulotlari nazariyasi, gigiyena, fiziologiya, sport tibbiyoti, psixologiya va pedagogika bo'yicha minimal bilimlarga ega bo'lishlari kerak bo'ladi. Bundan tashqari, ot sportchisi ot tanasining tuzilishi va funksiyalari, uning fiziologiyasi, parvarishi va ovqatlanishi, zoopsixologiya asoslari va otlarni tayyorlash bo'yicha bilimlarga ega bo'lishi kerak. Nazariy darslarning turli shakllaridan foydalanish mumkin (suhbatlar, ma'ruza kursi, test va boshqalar.) Nazariya bilan tanishgandan so'ng, amaliyotga o'tish mumkin va kerakdir. Birinchi darslarda yangi boshlanuvchilarga barcha manipulyatsiyalarda to'liq yordam berish kerak, chunki ularning ba'zilari biroz tajriba va jismoniy kuch talab qiladi, lekin ot bilan barcha manipulyatsiyalarni bajarishga harakat qilish imkoniyatini beradi. Ajam o'z harakatlariga ishonishini va hayvonga bu ishonchni uyg'otishini ta'minlash uchun harakat qilish kerak. Ammo shuni esda tutish kerakki, har bir sportchiga ot bilan ishlashda o'zini tasdiqlash uchun har xil vaqt kerak bo'ladi, shuning uchun murabbiy otlar bilan ishlashning barcha masalalari bo'yicha yangi boshlanuvchi sportchilarni nazorat qilishi kerak.

Mashg'ulotning birinchi bosqichida ot sportchilari nazariy va amalda quyidagi mavzularni o'rganadilar: otga yaqinlashish (qoidalar, otga yaqinlashganda xavfsizlik choralari); otni tozalash (ishlatiladigan asboblari: cho'tka, qirg'ich, tuyoq ilgagi, mato va ulardan foydalanish qoidalari, tozalash qoidalari); egarlash; bosh tasmasini qo'yish; otning oyoqlarini jihozlash va bog'lash qoidalari; jihozlarni o'rnatish; otxonada, o'tish joylarida egarlash; otni kesish joylarida o'rnatish qoidalari, bog'lash usullari; otni qo'rg'oshin bilan haydash (qoidalar va xavfsizlik choralari); otni o'rnatish (uzangisiz, uzangisiz, sakrash, tebranish, harakatda o'rnatish qoidalari, otni o'rnatishda xavfsizlik choralari); otdan tushirish (orqaga burilish, oldinga burilish bilan tushirish qoidalari); jilovni tahlil qilish (ikki qo'lda, bir qo'lda

“tushunchasi ochiq” va “yopiq” qo’llar); jilovni o’rnatish qoidalar va usullari; chavandozning minishi; minish shakli (yengil, normal); yurish, yugurish (burg’ilash, mashq qilish), chopish paytida chavandozning qo’llari, oyoqlari, tanasi va boshining to’g’ri holati (manej, maydon), kavalettida, to’siqlarni yengib o’tishda, to’xtash joylarida; chavandoz va ot o’rtasidagi muvozanat tushunchasi; muvozanatni saqlash usullari (tortishish markazini siljitish); sportchining tana holatidagi xatolar; ot boshqaruvlari (shankelning ta’siri oldinga ot yuborish va to’xtatish, ularning o’zaro). O’quv guruhlar bilan mashg’ulotlar davomida murabbiy sport intellektini rivojlantirish, o’zini takomillashtirish imkoniyatlari, axloqiy va irodaviy fazilatlarini shakllantirish, tez o’zgaruvchan sharoitlarda amaliy muammolarni hal qilish qobiliyati, xotirani rivojlantirish, ixtisoslashgan hislar va musobaqalarga umumiy aqliy tayyorgarlikni tarbiyalashga e’tibor qaratadi. Tayyorgarlik davrida psixologik va pedagogik ta’sirlarning usullari ajratiladi. Ushbu usullar sportchilarning axloqiy va psixologik tarbiyasi, ularning sport intellektini rivojlantirish, musobaqalarda ishtirok yetishning maqsad va vazifalarini tushuntirish bilan bog’liq.

Raqobat davrida asosiy e’tibor hissiy barqarorlikni, diqqat xususiyatlarini yaxshilashga, musobaqalarda ishlash uchun maxsus aqliy tayyorgarlikka va safarbarlikka tayyorlikka erishishga qaratiladi. O’tish davrida asosan organizmni tiklash vositalari va usullari qo’llaniladi. Ot sporti musobaqalari maydan oktyabrgacha o’tkaziladi. Musobaqa taqvim tuziladi va har bir sport juftligi (chavandoz – ot) murabbiy rahbarligida ma’lum bir ijro dasturiga tayyorlanadi. Trening ot va chavandozning yoshiga va ularning tayyorlik darajasiga qarab amalga oshiriladi. Dastlabki mashg’ulot bosqichida musobaqalarda qatnashish ko’proq kirish xarakteriga ega. Bu odatda ta’lim tashkilotining o’zi tomonidan o’tkaziladigan musobaqalar, shuningdek klub ahamiyatiga ega musobaqalardir. Ushbu musobaqalarning maqsadi raqobat ruhini, o’quvchilarning g’alaba qozonish istagini rivojlantirish, shuningdek, sportchilar uchun ham, otlar uchun ham juda muhim bo’lgan raqobatbardosh holatida o’z qobiliyatlarini namoyish yetish mahoratini shakllantirishdir. Shunday qilib, quyidagi xulosaga kelish mumkin: – ot sporti bo’limidagi murabbiyning ishi murakkab, mashaqqatli, uzoq va nozik bo’lib, sabr-toqat va chavandoz-ot sporti juftligiga individual yondashuvni topish qobiliyatini talab qiladi. Murabbiy mashg’ulot jarayonini yangi boshlagan sportchi uchun qiziqarli va tushunarli bo’ladigan tarzda tashkil qilishi va uzoq muddatli hamkorlikka qiziqishi kerak.

Murabbiy sifatida ishlash uchun pedagogik ta’limdan tashqari ot sporti sohasida katta tajriba talab yetiladi, chunki murabbiyning asosiy vazifasi o’quvchini eng yuqori sport natijalariga olib chiqishdir. Rasmiy ravishda, murabbiy o’z tarbiyalanuvchilarining iste’dodi va qobiliyatlarini ochib berishga yordam beradigan sport jamoasi yoki jamoasining asosiy shaxsidir. Murabbiy uchun har bir sportchi uchun rag’batni topish juda muhim, bu ayniqsa mashg’ulotning dastlabki bosqichida muhim va mashg’ulotlarni samarali qiladi. Sport musobaqalarida g’alaba qozonish uchun tanangizni qanday boshqarishni, otingizning o’z kuchi va imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanishni o’rgatish juda muhim va g’alabalar sportchini intensiv mashg’ulotlarga undaydi. Sport murabbiyi o’quvchilarning jismoniy va axloqiy fazilatlarini rivojlantirishi, hayvonga nisbatan mas’uliyatli va hurmatli munosabatni o’rgatishi kerak. U turli xil texnikalarni o’rgatadi, sportchiga nafaqat o’zining kuchli va zaif tomonlarini, balki otning kuchli va zaif tomonlarini ham tushunishga o’rgatadi.

Ot sporti, bizning fikrimizcha, yeng oldindan aytib bo’lmaydigan sport turlaridan biri bo’lib, buning bir qator sabablari bor. Birinchidan, mashg’ulot natijasi va musobaqalardagi

natijalar nafaqat sportchining tayyorligiga, balki uning ot sherigining tayyorligiga ham bog'liq. Ikkinchidan, ot sporti murabbiyi chavandozning ham, otning ham xatolarini ko'ra olishi, eng muhimi, ularni tuzata olishi kerak. Ot musobaqa yoki mashg'ulot natijalariga ta'sir qiladigan xatolarga yo'l qo'yishi mumkin. Bu ishdagi juda qiyin lahza, chunki bu xatolar g'alaba qozonish imkoniyatini minimallashtiradi. Va agar bu sportchining yirik musobaqadagi birinchi ko'rinishi bo'lsa, unda umidsizlik va mashg'ulotlarni davom ettirishni istamaslik ehtimoli katta. Sportchiga bunday vaziyat yuzaga kelishi mumkinligini yetkazish murabbiyning zimmasidadir, chunki ot chavandoz singari "sportchi" bo'lib, unda mahorat va tajriba yetishmasligi ham mumkin. Ot tashvishlanishi, asabiylashishi, qo'rqishi va hatto sport maydonidagi vaziyatdan g'azablanishi mumkin, ayniqsa bu uning birinchi chiqishi bo'lsa. Va bunday paytda, murabbiyning vazifasi, uni qo'rqitmaslik, uning qobiliyatlari va otning imkoniyatlariga shubha qilishiga yo'l qo'ymaslik, davom yetish istagini qo'llab-quvvatlash uchun sportchi bilan psixologik suhbat o'tkazishdir.

Chavandoz tanasining holati bo'sh va tekis bo'lishi kerak. Ba'zi chavandozlar vazni to'g'rilash va uning tortishish markazini otning tortishish markazi holatiga to'g'rilashda sodir etadigan tana harakatlari keraksiz va xato hisoblanadi. Ular chavandoz tomonidan otga beriladigan buyruqlarni buzib umumiy uyg'unlikni yo'qotadilar. Chavandozlar bu yo'naltirishni yaxshilaydi degan xato fikrga asoslanishadi. Ayniqsa, ko'pincha tana harakatlarni havoda oyoqlarini o'zgartirganda yoki kengaytirilgan galop paytida kuzatish mumkin. Chavandozning tanasi vertikaldan tashqariga egilish payti muvozanat buziladi. Bu holatda, chavandozning tortishish markazi otning tortishish kuchi bilan bog'liqlikni yo'qotadi.

Chavandoz otning harakatidan orqada qolib, ko'pincha osilib qoladi. Bunday holda, u vazn ko'chirish orqali buyruqlar berolmaydi. Otning ishchanligi buzilib, orqa oyoqlarini tanasi ostiga oborishi va ular yordamida yerdan depsinishi qiyinlashadi.

Tos suyagining yon tomonga siljishi va vaznni noto'g'ri qo'llash ko'pincha lateral harakatlar va piruetlarni amalga oshirish payti ko'rinadi. Bunda otga og'irlikni orqa oyoqlariga qabul qilishda qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

Ko'tarilgan yelkalar va kengaytirilgan tirsaklar jiddiy xatolardir. Ular keskinlik va elastiklik yetishmasligidan dalolat beradi, bu kabi xatolar har doim qo'llarni qotishiga olib keladi.

Otning og'zi bilan yaxshi aloqani faqat qo'llarning yumshoq past joylashuvi orqali o'rnatish mumkin. Qo'llarning bu kabi holati va ularning tanadan erkinligi yaxshi chavandozning belgisidir.

Chavandozlarning jismoniy rivojlanishi bir necha asosiy omillarga bog'liq:

1. Moslashuvchanlik: Chavandozlar uchun yuqori darajadagi moslashuvchanlik muhimdir, chunki bu nafaqat otning harakatlariga tezda javob berish imkonini beradi, balki musobaqalardagi muvaffaqiyatga ham ta'sir qiladi.

2. Kuch: Jismoniy kuch otni nazorat qilish va turli vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish uchun zarur. Otni boshqarish va unga kuch berish uchun yaxshi rivojlangan mushaklar tizimi kerak.

Chavandozlarning texnik-taktik harakatlari ularda jismoniy rivojlanish bilan chambarchas bog'liq:

1.O'zaro Aloqa: Chavandoz va ot o'rtasidagi o'zaro aloqa, ularning harakatlarining aniq va samarali bo'lishini ta'minlaydi. Bu, ayniqsa, otning javob berishi va harakatlari uchun muhimdir.

2.Taktik O'ylash: Musobaqalarda muvaffaqiyatga erishish uchun chavandozlar tez va to'g'ri qarorlar qabul qilishlari zarur. Bu esa jismoniy tayyorgarlik va psixologik holat bilan bog'liq.

3.Texnik Ko'nikmalar: Texnik harakatlarni, masalan, otni sakratish, to'g'ri burilishlar va boshqalarni bajarish uchun yuqori darajadagi ko'nikmalar kerak. Bu ko'nikmalarni rivojlantirish jismoniy mashqlar va tajriba orqali amalga oshiriladi.

Chavandozlarning jismoniy rivojlanishi va texnik-taktik harakatlari o'rtasidagi bog'liqlik ularga musobaqalarda muvaffaqiyat qozonishda muhim ahamiyatga ega. Jismoniy tayyorgarlik, kuch, moslashuvchanlik va taktik o'ylash qobiliyatlari ularning natijalariga bevosita ta'sir qiladi. Shunday qilib, chavandozlar uchun doimiy ravishda o'zlarini rivojlantirish va tayyorlash muhimdir.

1-rasm.

Ot sportda boshlang'ich tayyorgarlik bosqichidagi 12-13 yoshli chavandozlarning jismoniy tayyorgarligini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy dastur			
Dastur maqsadi: Yosh chavandozlarning umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarligini oshirish hamda otda barqarorlik, muvozanat va chidamlilikni shakllantirish		Asosiy vazifalar: 1. Yurak-qon tomir va nafas olish tizimini mustahkamlash. 2. Mushaklar kuchini, chidamliligini va elastikligini oshirish. 3. Muvozanatni, koordinatsiyani va tezkorlikni rivojlantirish. 4. Sportchilarning maxsus otda boshqaruv malakasini yaxshilash.	
Dastur tuzilishi:			
Davriylik: 9 oylik tayyorgarlik yili (3 ta bosqich: tayyorlov, asosiy, nazorat)		Mashg'ulotlar soni: haftasiga 3-4 marta	Mashg'ulot vaqti: 60-75 daqiqa
Har bir mashg'ulot tuzilishi:			
1.Qizitish (10-15 daqiqa): Yugurish (400-600 m) Dinamik cho'zish mashqlari Jismoniy koordinatsiya mashqlari	2.Asosiy qism (40-50 daqiqa): Jismoniy sifatlarni rivojlantirish: Quvvat mashqlari: badan tarbiyasi mashqlari (shtanga va og'irliklarsiz) Chidamlilik: interval yugurish (200-400 m), otdagi mashqlar Muvozanat va koordinatsiya: gimnastik to'siqlar, to'siqlardan sakrash Maxsus mashqlar: Otdagi muvozanat mashqlari Otdagi tezlik va tormozlash mashqlari Otni burish va boshqarish usullari		3.Sovitish va tiklanish (5-10 daqiqa): Erkin yurish Statik cho'zish mashqlari Tana nafas olish mashqlari
Dasturda asosiy rivojlantiriladigan jismoniy sifatlار:			
Sifat	Mashqlar turi		Haftalik miqdori
Chidamlilik	Yugurish, interval mashqlar		2-3 marta
Quvvat	Badan mashqlari, otdagi mashqlar		2 marta

Muvozanat	Gimnastika, otda mashqlar	3 marta
Koordinatsiya	To'siqli mashqlar, tezkor harakatlar	2-3 marta
Cho'ziluvchanlik	Cho'zish mashqlari	Har kuni
Davriylik bo'yicha bosqichlar:		
1. Tayyorlovchi bosqich (1-3 oy): Umumiy jismoniy tayyorgarlikni oshirish Qiziqishni uyg'otish va motorikasi rivojlantirish	2. Asosiy bosqich (4-7 oy): Maxsus tayyorgarlikka yo'naltirilgan mashqlarni oshirish Otdagi murakkab texnikaviy mashqlar	3. Nazorat va musobaqa davri (8-9 oy): Maxsus tayyorgarlikning samaradorligini baholash, musobaqalarda ishtirok etish.

Boshlang'ich tayyorgarlik bosqichida chavandozlarning jismoniy tayyorgarligini samarali rivojlantirish uchun maqsadli va tizimli yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, jismoniy sifatlarni — kuch, chidamlilik, muvozanat va harakatlilikni birgalikda va bosqichma-bosqich rivojlantirish chavandozlik mahoratini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi.

Tadqiqot davomida belgilangan mashqlar kompleksini amaliyotga joriy etish orqali yosh chavandozlarda jismoniy tayyorgarlik darajasining oshishi kuzatildi. Shuningdek, mashg'ulotlarning muntazamligi va individual yondashuv sportchilarning funksional holatini yaxshilashga va jarohatlar xavfini kamaytirishga xizmat qildi.

Xulosa. Boshlang'ich tayyorgarlik bosqichida chavandozlarning jismoniy tayyorgarligini tashkil etishda zamonaviy pedagogik va sport metodlarini qo'llash, shaxsiy xususiyatlarni inobatga olgan holda mashg'ulot dasturlarini tuzish, yuqori natijalarga erishishning kafolatidir. Bunda murabbiy va mutaxassislar zimmasiga katta mas'uliyat yuklanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasining 2015-yil 4-sentyabrdagi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi (yangi tahriri) qonuni. -B.29.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 5 avgustdagi PQ-5211-son "O'zbekistonda yilqichilik, ot sporti, zamonaviy beshkurash va poloni 2025 yilgacha rivojlantirish davlat dasturi to'g'risida" qarori.
3. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры (введение в теорию физической культуры; общая теория и методика физического воспитания): учебник для высших заведений физкультурного профиля. – 4-е изд. – М.: Спорт, 2021, - 520 с.
4. Matkarimov R.M., Yoldashov Sh.S. Tanlangan sport turi bo'yicha mutaxassislikka kirish (ot sporti) Darslik – Chirchiq: O'zDJTSU, 2023. 199 b.
5. Мизнер С. Практическое руководство по конному спорту. Том 2. Специализированная подготовка лошадей и всадников (выездка, конкур, троеборье) // Пер. с нем.: И.Л. Коган, - М.: 2015. - 243 с.
6. Micklem William. Complete Horse Riding Manual. DK Publishing, 2012.- 402 p.
7. Нероденко В.В. Конкурная подготовка всадника и лошади в конном спорте. – Киев: Здоровье, 2009. – 208 с.
8. Pavia A., Sand S. Horseback Riding For Dummies. John Wiley & Sons, 2007.-385 p.

9. Платонов В.Н. Двигательные качества и физическая подготовка спортсменов. – М.: Спорт, 2022. - 656 с.
10. Поздняков В.Г. Лошади. Книга 1. М.: ЗАО Центрполиграф, 2002.-730 с.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).